

1996 – הקמת בית-הספר למשפט צבאי בפרקליטות הצבאית

מאת: סרן שירן הרצוג, עוזרת ראש מדור הכשרות המפקדים והדין הבין-לאומי,

בית-הספר למשפט צבאי

מראשית ימיה ולאורך שנים רבות, תרו מפקדי הפרקליטות הצבאית אחר דרכים לחזק את שלטון החוק בצה"ל. כבכל מערכת משפטית, מאמצייהם התמקדו בתחילה באכיפת דין מסורתית, בדגש על הליכים פליליים ומשמעתיים. בהמשך, ובפרט החל משנות השבעים, התרחבה העשייה גם בתחום הייעוץ המשפטי. בשנות התשעים הוחלט לשדרג מנגנון ותיק שהיה בפרקליטות הצבאית - מדור ההדרכה, ולהוסיף נדבך חשוב להטמעת ערכי שלטון החוק וחיזוק מקצועיותו של צה"ל בהיבט המשפטי: בניית מוסד להכשרה, להדרכה ולמחקר משפטיים בצה"ל.

רקע עובדתי

שנות התשעים למאה הקודמת נודעו כתקופה רוויית-עשייה במשפט הישראלי, וכך גם בעשייה המשפטית בצה"ל. באותן שנים התנהלו מספר פרשות והתפתחויות משפטיות משמעותיות בצה"ל. התפתחויות אלה לוו בצורך הולך וגובר של מפקדי הצבא וחייליו בהכשרה משפטית, כנדבך מקצועי הכרחי לעשייתם של בעלי תפקידים רבים במערכת הצבאית. בנוסף, לא אחת נשמעה הדעה, כי ראוי שמפקדי צה"ל יזכו להכשרה משמעותית בנוגע לאחריותם המשפטית כמפקדים ולתחומי העשייה עליהם הם מופקדים.

סמל בית-הספר למשפט צבאי:
מאזניים, חרב וספרי חוק ומשפט

על רקע זה, הפרקליטות הצבאית הגיעה באותה העת למסקנה שיש מקום להעמיק את עשיית ההדרכה המשפטית, הנלוות לשני תחומי הפעילות המרכזיים של היחידה – אכיפת הדין והייעוץ המשפטי.

רעיון הקמתו של בית ספר למשפט צבאי כמתקן ללימוד, להכשרה ולהדרכה המחזיק במשאבים עצמאיים, הועלה בתקופתו של תא"ל אילן שיף, הפצ"ר בשנים 1991 עד

1996; הפצ"ר אימץ, ביחד עם אל"ם עודד פסנזון, שהיה למפקדו הראשון של בית-הספר, חזון להקמת מוסד צבאי שידמה לבית-הספר למשפט צבאי של צבא היבשה של ארה"ב, השוכן בשרלוטסוויל שבמדינת ורג'יניה בארצות הברית.

מיזם הקמת בית-הספר הוצג לרמטכ"ל דאז, רא"ל אהוד ברק, והוא החליט על הקמתו בחודש דצמבר 1994. בעקבות החלטה זו נערכו עבודת מטה ועבודות הקמה שונות. בין לבין סיים הפצ"ר תא"ל אילן שיף את כהונתו, והחליף אותו תא"ל אורי שהם, אשר המשיך את דרכו, עד להקמתו והשקתו של בית-הספר למשפט צבאי בחודש יולי 1996.

בית-הספר הוקם במחנה רב יחידתי של זרוע היבשה במחנה ידן (צריפין). מבנה בית-הספר כלל בתוכו מיום הקמתו אודיטוריום, כיתת משפט מבויס, כיתות לימוד, ספריה משפטית, מבני משרדים וכן מבני מגורים לשיכון חניכי קורסים המתקיימים בבית-הספר למשפט צבאי.

פעילות בית-הספר למשפט צבאי

תחומי הפעילות של בית-הספר למשפט צבאי עברו שינויים מגוונים לאורך השנים, בהתאם לצרכי צה"ל ולאתגרי השעה, כפי שאלה הוגדרו מעת לעת.

קורס הנערך בבית-הספר למשפט צבאי (צילום: רס"ן יזהר יצחקי)

בתחילת דרכו, בית-הספר היה מורכב משלוש מגמות, במתכונת המבוססת על המבנה והארגון של מוסדות אחרים ועל חלוקה מהותית בין תחומי המשפט, בדומה לחלוקות האחריות ותחומי העשייה בין מחלקות הפרקליטות הצבאית: מגמה למשפט אזרחי-מנהלי, מגמה לדין פלילי ומגמה לדין בין-לאומי. העשייה התמקדה בהדרכה לגופים כלל צה"ליים, ובעיקר לקצינים, אשר נדרשו ללמוד תכנים משפטיים מסוימים, כל גוף בהתאם לתפקידו. תפקיד חשוב זה של בית-הספר נשמר עד היום, וכבר מתחילה נמנו על קהלים צוערי בית-הספר לקצינים שבבה"ד 1, השלמות קצונה חילונית, גופים שונים במשטרה הצבאית, המכללה לפיקוד טקטי של זרוע היבשה, קורסי המכללה הרב-זרועית לפיקוד ולמטה וכן הכשרות ייעודיות בחיל האוויר ובחיל הים. דגש מיוחד הושם אף על לימוד כלים יישומיים למפקדי הצבא במילוי תפקידים ביחידותיהם באופן יום יומי, ובפרט בכל הנוגע להפעלתם וניהולם של הליכים משמעותיים וצעדים פיקודיים כלפי המשרתים ביחידותיהם.

במקביל לעיסוק בהכשרות המשפטיות, פותח גם תחום המחקר המשפטי, אשר הוביל לפרסום מאמרים בכתבי עת משפטיים ואף לפרסום של מספר גליונות של כתב-העת המשפטי "משפט וצבא". בית-הספר אף עסק בשיתוף פעולה עם האקדמיה בארץ ובחו"ל, הן בקיום קשרי עבודה

ומפגשים אקדמיים, כגון כנסים משותפים, הן על ידי עריכת הכשרות בעלות נופך אקדמי בעבור קציני הפרקליטות הצבאית.

חשיבות המהלך

על רקע חשיבותו של הרכיב המשפטי בעשייה הצבאית, ובמיוחד ביחס לפעילות המבצעית של צה"ל בזירות השונות, ההחלטה להשקיע משאבים בלימוד המשפט הצבאי בצה"ל זכתה לעניין רב ולגיבוי מתמשך, וגם חברי המטה הכללי התבטאו לא אחת בקשר לצורך להטמיע בקרב המפקדים והחיילים, לאורך מסלול שירותם, את הידע הבסיסי בדבר הוראות הדין המסדירות את תפקודו של הצבא ואת הפעלת כוחו, את היסודות המשפטיים לאחריותם וסמכותם של מפקדים, את היבטי דיני המלחמה ואת נקודות החיבור שבין עולם המשפט לבין מרכיבים ערכיים ומקצועיים במקצוע הצבאי.

חשיבות מיוחדת נודעה להכשרות משפטיות למפקדים וחיילים בנושאי הדין הבין לאומי, בדגש על הידע המשפטי הנדרש ללוחמי צה"ל לשם עמידתם במשימותיהם, בהתאם להוראות הדין.

בנוסף לכך, בית-הספר כינס תחת כנפיו את תחומי הכשרתם ופיתוחם של חיילי וקצינים הפרקליטות הצבאית ואף סייע בהכשרתם של בעלי תפקיד בבתי הדין ובבתי המשפט הצבאיים, כגון מתורגמנים משפטיים ורשמות משפטיות. קורס הדגל בבית-הספר למשפט צבאי היה מאז ומתמיד קורס קציני המשפטים, שנועד להכשיר את קצונת היחידה – ללמדם אודות היחידה, ייעודה והתפקידים השונים שהיא ממלאת, ולצידם בידע המשפטי והארגוני הנדרש לשם קיומה של מערכת המשפט הצבאית.

מפקדי בית-הספר למשפט צבאי אף הכירו בצורך לפתח את כלי ההדרכה כל העת, בהתאם לעדכוני החקיקה, הפסיקה וחוות הדעת המשפטיות שנכתבו בפרקליטות הצבאית, ובהתאם לצרכי קהליו. מלכתחילה, שאפו קציני בית-הספר למתן הכשרות באופן בלתי אמצעי למפקדי צה"ל, בעיקר למערך הלוחם, ולכן נדרשו להתמודד עם אתגר הדרכתי ומשפטי – כיצד לחבר בין העשייה המבצעית ובין הוראות הדין, בצורה שתשיא ערך לימודי ומעשי לחניכים וללומדים.

סיום תרגיל ייעוץ משפטי בקורס קציני המשפטים של הפרקליטות הצבאית (צילום: רס"ן יזהר יצחקי)

מדוע בחרתי בנושא?

אני סבורה כי הדרך שעבר בית-הספר למשפט צבאי מאז ועד היום משקפת את השינויים שחלו בחלק ממרכיבי פעילותו של צה"ל בעשרים השנים האחרונות, ובפרט את הדגש שניתן בעת הנוכחית על ניהול המערכה המשפטית בצורה מושכלת, לצד המערכה המבצעית, תוך הטמעת דיני הלחימה בקרב משרתי צה"ל בכלל ובקרב מפקדי צה"ל בפרט, לצורך מילוי תפקידם.

כך לדוגמה, לצד גורמי ההדרכה והמחקר החלה לפעול בבית-הספר מאמצע שנות האלפיים מנהלת תרגילים משפטית; תפקידה של מנהלת זו הוא להביא את הידע המשפטי אף למסגרות האימון והתרגול הצבאיות, מהשאלות הנוגעות לסמכויותיו המנהליות של צה"ל בחירום, עובר בסוגיות הנוגעות ליחס לאוכלוסייה אזרחית בעתות חירום ולחימה וכלה בדין החל על תקיפתן של מטרות באמצעי לחימה שונים. דוגמה לרפורמה חשובה נוספת הינה הרחבת פעילותו של בית-הספר לתחומי הדין המשמעותי, החנינות והעיון בעונשם של חיילים, תוך נטילת אחריות על ההדרכה, הייעוץ והפיקוח בקשר לתחומים אלה בצה"ל.

מכל הסיבות הנזכרות, לעיל אני חושבת שבית-הספר ממלא תפקיד חשוב מאין כמוהו בהעברה ותיווך של הידע המשפטי הנדרש למשרתי צה"ל, בדגש על מפקדיו. המגע הישיר עם המפקדים טומן בחובו אתגרים לא פשוטים אך יחד עם זאת הוא חשוב מאוד, כך שכל חייל יוכל למלא את משימתו במסגרת הדין. השירות בבית-הספר הנו שירות משמעותי, מאתגר ומספק.

צוער בקורס קציני המשפטים מתרגל עריכת חקירה בבית-הדין הצבאי (צילום: דובר צה"ל)

להרחבה בנושא זה, ראו את המקורות הבאים:

- "הרצאות דיני הלחימה בבה"ד 1", אתר המרשתת של הפרקליטות הצבאית (12 במאי 2010): <http://www.law.idf.il/163-4012-he/Patzar.aspx> ;
- "חקירה נגדית: הצצה אל מאחורי הקלעים של הכשרת הפרקליטים הצבאיים", אתר המרשתת של דובר צה"ל (18 בספטמבר 2017): <https://www.idf.il/%D7%9E%D7%90%D7%9E%D7%A8%D7%99%D7%9D/%D7%9B%D7%A%D7%91%D7%95%D7%AA/%D7%A7%D7%A6%D7%99%D7%A0%D7%99-%D7%9E%D7%A9%D7%A4%D7%98%> .